

הכנס המדעי ה-15
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ד

הכשרת מורים ב'

יו"ר: מירי הראל

Ronit Pastor, Tallie Gur, Dudi Granot

תוקף הניבוי של הליך הקבלה לחוג ולהכשרה להוראה בחינוך המיוחד

**Prediction validity of the Special Education Department
admissions procedure**

רוב המחקרים בתחום של ראיונות הערכה ומיון קשורים לתחום העסקי. מעטים המחקרים שבדקו הליך קבלה של סטודנטים בכלל ושל סטודנטים להוראה בפרט. מעיון בספרות המקצועית הדנה בניבוי ההצלחה בלימודים אקדמיים של סטודנטים במכללות להכשרת מורים, לא נמצאו מחקרים העוסקים בניבוי ההישגים ובהתאמתם של סטודנטים ללימודים בחוג לחינוך מיוחד.

המחקר בוחן את הליך ההערכה של מיון מועמדים ללימודים ולהכשרה מעשית לחינוך המיוחד במכללת אורנים. במחקר ביקשנו לבדוק האם יש ביכולתו של הליך הקבלה לנבא את הישגי הסטודנטים בסוף שנת הלימודים הראשונה בלמידה דיסציפלינרית ובהתאמה לעבודה מעשית פרטנית (אבחון וטיפול בלקויות למידה) ומערכתית (עבודה בכיתות חינוך מיוחד). הליך הקבלה מבוסס על ארבעה כלי הערכה: מבחן מצב קבוצתי, ריאיון אישי, מטלת כתיבה והערכה מסכמת של המראיין. כלים אלה מצטרפים לנתוני הרקע של המועמדים הכוללים ציוני בגרות ופסיכומטרי, השכלת ההורים ומצב סוציו-אקונומי.

נבדקו 194 מועמדים ללימודים בחוג לחינוך מיוחד בשנים תש"ע ותשע"א. כל המועמדים עברו את הליך הקבלה לחוג וסיימו את שנת הלימודים הראשונה. שיערנו כי: (1) יימצא קשר בינוני/נמוך בין ציוני הבגרות והפסיכומטרי לבין ציוני שנה א' בקורסים עיוניים בעיקר, וקשר נמוך עם ציונים בקורסים בעלי מרכיב מעשי/התנסותי משמעותי; (2) יימצא קשר נמוך בין ציוני מדדי הליך הקבלה לבין ציוני שנה א' בקורסים עיוניים בעיקר, וקשר בינוני/נמוך עם ציונים בקורסים בעלי מרכיב מעשי/התנסותי משמעותי; ו-(3) לציוני מדדי הליך הקבלה תהיה את התרומה העיקרית להסבר ההבדלים בין הסטודנטים בציוני הקורסים בעלי מרכיב מעשי/התנסותי משמעותי, זאת מעבר לתרומה של ציוני הסטודנטים בבגרות ובפסיכומטרי להסבר ההבדלים הללו.

הממצאים מלמדים כי השערות אלו אוששו. נמצאו קשרים מעטים בין נתונים סוציו-דמוגרפיים ופסיכומטריים ובין הישגים עיוניים ומעשיים של הסטודנטים בסוף שנה א'. לעומת זאת, נמצאו קשרים בין מרכיבי הליך הקבלה (מבחן מצב קבוצתי, ריאיון אישי והערכה מסכמת) ובין הישגים אלו. במילים אחרות, ככל שהציון שקיבל המועמד במדדים אלו היה גבוה יותר, כך עלו ציוניו בקורסים העיוניים והמעשיים בסוף שנה א'. בבדיקת יכולת הניבוי של מרכיבי הליך הקבלה וציוני הבגרות והפסיכומטרי את ציוני הסטודנטים בסוף שנה א', נמצא כי ממוצע דירוגי הליך הקבלה ניבא בצורה הטובה ביותר ציונים אלו. משיחות עם מועמדים ללימודים וסטודנטים בחוג ניתן להבין כי ייחודו של החוג לחינוך מיוחד באורנים הינו הכשרה פרקטית מערכתית ופרטנית ברמה גבוהה וזה גם כוח המשיכה שלו. ממצאי המחקר מלמדים שההליך הקבלה שפותח בחוג הוא בעל כושר הניבוי הטוב ביותר לזיהוי יכולות אלו.

מילות מפתח: חינוך מיוחד, הליך קבלה, ניבוי הצלחה בלימודים

מאפייני למידה בקהילת לומדים רב-דיסציפלינרית של

סטודנטים להוראה בהתנסות המעשית

Learning processes, conditions and outcomes in a multidisciplinary community of learners in practice teaching: A case study

על רקע ההשפעה ההולכת וגוברת של תאוריות חברתיות-תרבותיות התופסות את הידע והלמידה כתוצרים משתנים ודינמיים של אינטראקציה חברתית תלוית הקשר, ניכרת בעשורים האחרונים מגמה לשילוב של קהילות לומדים במסגרת הכשרת המורים. המחקרים שבחנו את הלמידה בקהילות לומדים התרכזו בעיקר בתנאים ללמידה וביהוי המאפיינים של סוגי הידע. מעט נחקר הקשר בין התוכן, התהליך ותוצרי הלמידה.

מטרתו של מחקר זה, הנשען על הפרדיגמה האיכותנית, היא להאיר קשרים אלו ולבחון את מאפייני הלמידה בקהילת לומדים רב-דיסציפלינרית של פרחי הוראה, בהתנסות המעשית בבית ספר על-יסודי.

אוכלוסיית המחקר כללה 11 סטודנטים המשתייכים לדיסציפלינות שונות. קבוצה זו נפגשה אחת לשבוע במשך שנת הלימודים האקדמית, לשיח קהילתי במסגרת ההתנסות המעשית. המפגשים נערכו בבית ספר תיכון בצפון הארץ בהנחייתו של מדריך מטעם האוניברסיטה. כלי המחקר כללו תצפיות שתועדו ושוכתבו, ראיונות חצי מובנים שנערכו עם מדריך הקהילה ועם הסטודנטים. השיח במפגשים נותח בשילוב בין גישת חקר השיחה המוסדית וחקר השיח הביקורתי. תכני השיח נותחו באופן איכותני, ואילו מרכיבים פורמליים בשיח נותחו באופן כמותי.

ממצאי המחקר מצביעים על קשרים סינרגטיים מורכבים בין רובדי השיח השונים, שהובילו לאיתור שלושה ממדים מכלילים, דרכם נבחן הקשר בין התוכן, התהליך והלמידה: אופן קביעת נושאי השיח; דפוסי השיח; סגנונות השיח. השילובים בין הממדים השונים בשיח, העצימו או מיתנו את המאפיינים של כל ממד והשפיעו בהתאם על מארג יחסי הכוח, על סוג הלמידה ואיכותה. ככל שהשילובים עיצבו מארג יחסי כוח שוויוני יותר, כך הזדמנה למידה שהתמקדה בהבניה אישית. סביבת הלמידה התאפיינה במעורבות גדולה של הסטודנטים בשיח, נכונות לשתף בחוויות ובתובנות, ונכונות לבחון מחדש אמונות ותפיסות. ככל שהשילוב בין הממדים עיצב מארג יחסי כוח היררכי יותר, כך הזדמנה למידה שהתמקדה בהעברת ידע. סביבת הלמידה התאפיינה בהדגשת הבדלי הסטטוס והכוח בין המשתתפים, חסימת הזדמנויות לדיאלוג, פסיביות וסגירות מצד הסטודנטים, והקטנת האפשרות לבחינת הסיטואציות במגוון זוויות ראייה. עם זאת, ממד סגנונות השיח היה דומיננטי יותר בהשפעתו על אופי הלמידה שנוצרה בקבוצה. בהרצאה יוצגו מקרים המעידים על השפעתו הבולטת של ממד זה, על פני שני הממדים האחרים, בעיצוב אופי השיח והלמידה בקבוצה.

תרומתו התאורטית של המחקר מתבטאת בהצעת דרך ניתוח מתודולוגית, הממזגת בין גישת חקר השיח המוסדי וחקר השיח הביקורתי ומשלבת שיטות ניתוח איכותניות וכמותיות. מתודולוגיה זו מאירה את הקשר בין התוכן, התהליך והלמידה ומאפשרת חשיפה של הקשרים בין הממדים, מארג יחסי הכוח בקבוצה והתנאים ללמידה. למחקר יש גם השלכות מעשיות, והתובנות המוצגות בו עשויות לסייע למדריכי קהילות הלומדים לתכנן ולעצב באופן מושכל את הדרכתם ולקדם בכך את התפתחותם המקצועית.

מילות מפתח: יחסי כוחות, קהילת למידה, הכשרת מורים, התנסות מעשית

Sara Pe'er, Daphne Goldman, Bela Yavetz

"עניין של טיפוס" – תפיסת מדריכות פדגוגיות לגבי

קיימות וחינוך לקיימות בהכשרת מורים

**Pedagogical instructors' perceptions regarding sustainability and
education for sustainability in teacher education**

משרד החינוך והמשרד להגנת הסביבה מובילים בשנים האחרונות מהלך להטמעת חינוך סביבתי לקיימות במערכת החינוך בראייה מערכתית ובדגש על בתי ספר יסודיים וגני ילדים. התהליך מעצים צורך קיים בעובדי הוראה שיש ביכולתם להוביל ולהטמיע את הנושא הסביבתי. נכון להיום, ברוב המכללות לחינוך, ההתייחסות לתכנים ולערכים סביבתיים נעשית בעיקר במסגרת הלימודים הדיסציפלינריים בחוגים בעלי זיקה סביבתית בהם לומד רק מיעוט מכלל הסטודנטים.

מתע"ג מתקיימת במספר מכללות יוזמה משותפת של המשרד להגנת הסביבה ומשרד החינוך לשילוב מבוא לקיימות וחינוך סביבתי בתכניות ההכשרה לבית הספר היסודי והגיל הרך. ההדרכה הפדגוגית היא מרכיב בכל תכניות ההכשרה ולכן מאפשרת לכלל הסטודנטים לעסוק בנושא, היא מחברת בין תאוריה לפרקטיקה ובין המכללה, הסטודנט והשדה, ולכן יכולה להוות מסגרת לשילוב משמעותי של חינוך סביבתי לקיימות בהכשרת מורים.

מסקירת הספרות עולה שלא פורסמו מחקרים העוסקים בחינוך סביבתי לקיימות במשולב עם הדרכה פדגוגית במכללות לחינוך בישראל. המחקר הנוכחי בחן את נקודת מבטם של מדריכים פדגוגיים לגבי חינוך סביבתי לקיימות בהתייחסות להיבטים הבאים: תפיסתם את מהות הסביבה/הקיימות; השקפת עולמם לגבי חשיבות הנושא ושילובו בהדרכה פדגוגית; תחושת המסוגלות לעסוק בנושא; חסמים וקשיים בשילוב הנושא בהדרכה פדגוגית; המלצותיהם לדרכי הטמעה.

המחקר בוצע בגישה איכותנית והתבסס על ראיונות חצי מובנים עם 12 מדריכות פדגוגיות (מסלול יסודי והגיל הרך) שלא עברו השתלמויות בנושא ושרובן לא עסקו באופן יזום בחינוך לקיימות במסגרת ההדרכה הפדגוגית. המחקר נערך בשלוש מכללות המוסמכות כ'קמפוסים ירוקים' ונמצאות בשנים האחרונות בתהליך הטמעת חינוך לקיימות ותרבות מקיימת. ניתוח הראיונות נעשה לפי שלוש תמות הנגזרות ממטרות המחקר: תפיסה סביבתית כאזרח; תפיסה סביבתית חינוכית; יישום בפועל ברמה החינוכית.

נמצאה שונות בין המרואיינות בתפיסת תפקידן ובהשקפת עולמן החינוכית. בולטת שונות בתפיסתן את נושא הקיימות בהיבט האישי והמקצועי. הממצאים אפשרו להגדיר "טיפוסים" שונים של מדריכות פדגוגיות מבחינת זהותן הסביבתית והאופן בו הן רואות את תפקידן בשילוב הנושא בעבודתן. לדוגמה, אחד ה"טיפוסים", בהשאלה מאקולוגיה מעמיקה, מבטא "קיימות מעמיקה" - בחינה ביקורתית של כל העשייה החינוכית, מסביבת המכללה ועד להוראה בכיתה, האם זו נוגעת בשורשים האנתרופוגניים של סוגיות סביבתיות או מסתפקת בהתייחסות לרובד רדוד (למשל פתרונות מחזור). מנגד, "טיפוס" המתאפיין בהשקפת עולם חינוכית מגובשת אך חסר השקפת עולם סביבתית. בין קצוות אלה זהו מגוון טיפוסים, למשל טיפוס "מוביל חינוך לשינוי" המזהה את החינוך הסביבתי לקיימות כחינוך לשינוי. המחקר מחדש בהתמקדותו בהדרכה הפדגוגית. ממצאיו יוכלו לסייע למכללות למצות את הפוטנציאל של ההדרכה הפדגוגית כזירה לשילוב משמעותי של חינוך סביבתי בהכשרת מורים.

מילות מפתח: חינוך סביבתי לקיימות, הדרכה פדגוגית, תפיסות סביבתיות, אוריינות סביבתית, אזרחות סביבתית

Yifat Oshrat-fink, Sara Pe'er, Michal Gross

תרומותיו של אשכול קיימות להעצמת הטירון כמורה מתכנן

**Contributions of an integrative approach to sustainability learning to
empowering novices in curriculum planning**

האדם דומה לאבן. כשהיא עומדת בפני עצמה – אין היא מחוללת מאומה, אבל כשמקישים אבן באבן – יוצאים ניצוצות אש. זה כוחה של חברותא. (רבי מרדכי מלכוביץ')

ההכרה בנחיצותו של שיתוף פעולה בין מורי מורים במעשה ההכשרה, הובילה צוות מרצים משלושה תחומי דעת שונים (תכנון לימודים, קיימות ותקשוב), לחבור לאשכול הוראה משותף בשנה"ל תשע"ג ולהכשיר את הסטודנטים בחינוך היסודי, לבנייה ולהוראה של נושא אינטגרטיבי המסתכם בפרויקט בהיקף של שישה שעורים בהתנסות המעשית. ההוראה באשכול הושתתה על עקרונות האינטגרציה בתכנון לימודים, ובעקבותיהם תכני ההוראה בכל אחד מהקורסים תואמו, צורפו ומוזגו בין חברי סגל ההוראה על בסיס שיח סינכרוני וא-סינכרוני שוטף בין חברי הסגל לבין עצמם ובין הסטודנטים לבין עצמם.

הבחירה בתכני הקיימות כבסיס להתנסות בתכנון לימודים אינטגרטיבי, נבעה מההבנה כי איומי המשבר הסביבתי הם חלק ממצאות חיי הדור הנוכחי ודור העתיד של פרחי ההוראה ומהסכמתנו שרק מורה בעל תפיסת עולם רחבה ומערכתית, שיוכשר לכך בתקופת אימוני ההוראה, ישכיל, כמורה לעתיד, לפתח ולהורות ותכניות לימודים מותאמות המושתתות על עיסוק בנושאים סביבתיים החובקים תחומי דעת שונים ומייצרים למידה משמעותית.

עשייה ייחודית זו לוותה במחקר שבחן את עמדותיהם של 44 סטודנטים בשנתון ב' ביחס לערכים ואמונות: ערכים בהקשר של למידת נושא הקיימות בדרך אינטגרטיבית, זיהוי תרומותיה של ההתנסות אישית, תרומות הלימודים באשכול ורכישת מיומנויות לתכנון לימודים אינטגרטיבי. בבסיס המחקר עמדה הגישה המשולבת שכללה ניתוח כמותי ואיכותני של נתונים אשר נאספו באמצעות שאלונים (pre-post). נתונים איכותניים נוספים נדגמו מתוך כתיבות רפלקטיביות של סטודנטים בסיום התהליך.

בהרצאה זו תוצג הגישה הרעיונית האינטגרטיבית שעמדה בבסיס היוזמה ויובאו עיקרי הממצאים. העיבוד הסטטיסטי הצביע על עלייה מובהקת בהבנת הסטודנטים את החשיבות בלקיחת אחריות אישית לקידום חיים בעולם מקיים, על הכרתם בחשיבות ההוראה האינטגרטיבית לעיצוב דמותם כמחנכים ובכוחה של האינטגרציה לסייע להם בהקניית תכנים רלבנטיים לחיי היומיום וביצירת דפוסים של עבודת צוות. ניתוח התוכן סיפק תימוכין למגמת ההתפתחות זו. נציג את שלושת הערכים שזוהו כמאפיינים את השינוי שחל בקרב הסטודנטים: מנהיגות; אחריות; התפתחות אישית. וכן את תרומתו של האשכול להבנתם את הגישה האינטגרטיבית בתכנון לימודים, סיוע בהכרת מגוון בעיות מהיבטים שונים וחידוד תפיסת העולם הסביבתי.

דגם שיתופי זה בהוראת האשכול נמצא כמשמעותי לסגל ההוראה וכ-modeling לסטודנטים, ולפיכך, המושב ייחתם בהצגת הדגם על אתגריו והצלחותיו כדי לשרת את העוסקים במלאכה זו גם בעתיד.

מילות מפתח: תכנון לימודים אינטגרטיבי, קיימות, חינוך לקיימות, modeling, הוראה שיתופית